

УДК 821.111-3

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4\(46\)-1796-1810](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4(46)-1796-1810)

Перенчук Ольга Зіновіївна старший викладач кафедри української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м.Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-7330-5337>

Штанюк Олеся Миколаївна кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м.Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-4388-2942>

СИМБІОЗ НАУКИ І ПСЕВДОНАУКИ В ЦИКЛІ ТВОРІВ ПРО ШЕРЛОКА ГОЛМСА

Анотація. Статтю присвячено дослідженню специфіки співіснування та взаємодії наукових і псевдонаукових елементів у циклі творів про Шерлока Голмса Артура Конан-Дойла, а також їхньої функціональної ролі у формуванні образу детектива та художньої структури текстів. У статті досліджено особливості взаємодії наукового та псевдонаукового знання у даному циклі. Визначено, що образ Шерлока Голмса репрезентує ідеал раціонального мислення, проте водночас включає елементи псевдонаукових концепцій, характерних для інтелектуального контексту вікторіанської культури. Обґрунтовано, що симбіоз науки і псевдонауки виконує важливу наративну та культурну функцію, забезпечуючи переконливість і популярність детективного дискурсу. Попри усталене сприйняття Шерлока Голмса як втілення наукового підходу, у творах Артура Конан-Дойла наявні елементи, що суперечать принципам сучасної науки та можуть бути віднесені до псевдонауки. Це породжує необхідність критичного переосмислення образу детектива і вимагає аналізу того, чи є цей симбіоз художнім прийомом, відображенням історичного контексту чи проявом авторських переконань. У циклі творів про Шерлока Голмса, створеному Артуром Конан-Дойлом, репрезентовано унікальне поєднання наукового мислення та елементів псевдонаукових уявлень, характерних для епохи кінця ХІХ – початку ХХ століття. Постає проблема визначення межі між раціональним науковим методом, який уособлює головний герой, та тими знаннями і практиками, що мають ознаки псевдонауки, але впливають на розвиток сюжету і формування детективної логіки. Виникає необхідність з'ясувати, яким чином цей симбіоз відображає інтелектуальний контекст

доби та впливає на сприйняття науки в художньому дискурсі. Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких завдань: охарактеризувати науковий метод, яким користується Шерлок Голмс, визначити основні прояви псевдонаукових уявлень у творах Артура Конан-Дойла, проаналізувати форми взаємодії науки і псевдонауки в сюжетах оповідань і повістей, з'ясувати вплив цього симбіозу на побудову детективної логіки, розкрити зв'язок між зазначеним явищем і культурно-інтелектуальним контекстом епохи. Предметом дослідження є специфіка співіснування та взаємодії наукових і псевдонаукових елементів у зазначеному циклі творів, а також їхня функціональна роль у формуванні образу детектива та художньої структури текстів.

Ключові слова: наука, псевдонаука, науковий дискурс, наратив, симбіоз, детектив, детективна література, наукове мислення, раціональний метод, Конан-Дойл, Шерлок Голмс, вікторіанська культура.

Perenchuk Olga Zinoviivna Senior lecturer, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukrainian and Foreign Languages Department, <https://orcid.org/0000-0002-7330-5337>

Shtanyuk Olesya Mykolaivna PhD in Philology, Senior lecturer, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukrainian and Foreign Languages Department, <https://orcid.org/0000-0002-4388-2942>

SYMBIOSIS OF SCIENCE AND PSEUDOSCIENCE IN SHERLOCK HOLMES SERIES

Abstract. The article is devoted to the study of the specifics of the coexistence and interaction of scientific and pseudoscientific elements in the cycle of works about Sherlock Holmes by Arthur Conan Doyle, as well as their functional role in shaping the image of the detective and the artistic structure of the texts. The paper examines the peculiarities of the interaction between scientific and pseudoscientific knowledge in this cycle. It is determined that the image of Sherlock Holmes represents the ideal of rational thinking, while simultaneously incorporating elements of pseudoscientific concepts characteristic of the intellectual context of Victorian culture. It is substantiated that the symbiosis of science and pseudoscience performs an important narrative and cultural function, ensuring the credibility and popularity of detective discourse. Despite the established perception of Sherlock Holmes as the embodiment of a scientific approach, the works of Arthur Conan Doyle contain elements that contradict the principles of modern science and may be classified as

pseudoscience. This gives rise to the need for a critical reconsideration of the detective's image and requires an analysis of whether this symbiosis is an artistic device, a reflection of the historical context, or a manifestation of the author's beliefs. The cycle of works about Sherlock Holmes presents a unique combination of scientific thinking and elements of pseudoscientific ideas characteristic of the late nineteenth and early twentieth centuries. The problem arises of determining the boundary between the rational scientific method embodied by the main character and those forms of knowledge and practices that exhibit features of pseudoscience but influence plot development and the formation of detective logic. There is thus a need to clarify how this symbiosis reflects the intellectual context of the era and affects the perception of science within literary discourse. To achieve this goal, the following tasks are proposed: to characterize the scientific method used by Sherlock Holmes; to identify the main manifestations of pseudoscientific ideas in the works of Arthur Conan Doyle; to analyze the forms of interaction between science and pseudoscience in the plots of stories and novellas; to determine the influence of this symbiosis on the construction of detective logic; and to reveal the connection between this phenomenon and the cultural and intellectual context of the era. The subject of the study is the specificity of the coexistence and interaction of scientific and pseudoscientific elements in the given cycle of works, as well as their functional role in shaping the image of the detective and the artistic structure of the texts.

Keywords: science, pseudoscience, scientific discourse, narrative, symbiosis, detective, detective fiction, scientific thinking, rational method, Conan Doyle, Sherlock Holmes, Victorian culture.

Постановка проблеми. Вплив наукового методу на письменницьку кар'єру Конан-Дойла був предметом численних досліджень. Його медична освіта, прямі заяви про джерела натхнення, а також голос самого детектива є даними, які підкреслюють, як потужна епістемологія відіграє роль у побудові його оповідань: «Я взявся за створення оповіді й наділив свого детектива науковою системою [...]. В інтелектуальному плані це вже було зроблено раніше Едгаром Аланом По з М. Дюпенем, але Голмс відрізнявся від Дюпена тим, що він мав величезний запас точних знань, на які міг спиратися завдяки своїй попередній науковій освіті. Я маю на увазі, що, поглянувши на руку людини, він знав, якою є її професія, так само, як, глянувши на штанину, міг зробити висновок про характер цієї людини. Він був практичним і систематичним, а його успіх у розкритті злочинів мав бути плодом не випадку, а його власних якостей».[1]

Цим висловлюванням Конан-Дойл стверджує, що, наділивши свого детектива «науковою освітою» та «величезним запасом точних знань», він

зможє писати оповідання, яким не потрібно буде вдаватися до випадковості для завершення сюжету. Таким чином, за його задумом, його історії спиратимуться на здібності детектива, подібно до творів По, якими він захоплювався. Новаторство Конан-Дойла полягало в тому, що він запропонував альтернативу, яка бачила у здібностях індивіда — сформованих методом і підкріплених величезним обсягом знань — опорну точку, навколо якої можна вибудовувати послідовні сюжети, що, принаймні на перший погляд, не потребують ні випадку, ні провидіння. Як людина науки, втілення модерного раціо, його детектив міг покладатися на самого себе у розумінні світу й забезпечувати переконливе обґрунтування розв'язки сюжету.

У циклі творів про Шерлока Голмса, створеному Артуром Конан-Дойлом, репрезентовано унікальне поєднання наукового мислення та елементів псевдонаукових уявлень, характерних для епохи кінця ХІХ – початку ХХ століття. Постає проблема визначення межі між раціональним науковим методом, який уособлює головний герой, та тими знаннями і практиками, що мають ознаки псевдонауки, але впливають на розвиток сюжету і формування детективної логіки. Крім того, виникає необхідність з'ясувати, яким чином цей симбіоз відображає інтелектуальний контекст доби та впливає на сприйняття науки в художньому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне літературознавство демонструє стійкий інтерес до інтерпретації циклу творів Артура Конан-Дойла про Шерлока Голмса крізь призму взаємодії науки, наукових практик і псевдонаукових уявлень. У науковому дискурсі останніх десятиліть сформувалося кілька основних підходів до осмислення цієї проблематики: історико-науковий, наратологічний, культурологічний та інтердисциплінарний. Значна частина досліджень зосереджується на інтерпретації Шерлока Голмса як втілення ідеалу “наукового детектива”. Зокрема, у праці Laura J. Snyder підкреслюється, що Конан-Дойл свідомо конструював образ героя як апологію емпіризму та індуктивного мислення, спираючись на популярні в ХІХ столітті уявлення про науку (Snyder, 2004). [2] Дослідниця доводить, що метод Голмса моделює принципи беконівської індукції та практики історичних наук. Крім того, наголошується, що Голмс не створює нових наукових методів, а художньо репрезентує вже існуючі досягнення криміналістики та судової медицини, тим самим популяризує їх у масовій культурі (Snyder, 2004).

У сучасних когнітивних дослідженнях увага приділяється специфіці мислення Голмса як моделі інтелектуальної діяльності. У статті *The Holmesian Logician* аналізується так звана “наука дедукції”, яка постає як складне поєднання індукції, абдукції та асоціативного мислення (The

Holmesian Logician, 2020).[3] Доведено, що Голмс оперує спеціалізованими знаннями (хімія, антропологія, криміналістика), формуючи своєрідний “ментальний архів”, що дозволяє будувати ефективні гіпотези та перевіряти їх у процесі розслідування (*The Holmesian Logician*, 2020).

Окремий напрям досліджень пов'язаний із вивченням напруження між науковим і псевдонауковим у творчості Конан Дойла. Так, Nils Clausson аналізує зв'язок детективного жанру з готичною традицією та теоріями виродження, показуючи, що науковість у творах співіснує з ірраціональними страхами *fin de siècle* (Clausson, 2005).[4] У свою чергу, Brian McCuskey досліджує паралелі між методом Голмса і псевдонауковими практиками, зокрема спіритуалізмом, доводячи, що логіка детектива іноді має риси замкнених інтерпретаційних систем (McCuskey, 2021).[5] Таким чином, науковість у текстах Конан-Дойла постає як риторично сконструйований ефект, а не як абсолютна епістемологічна категорія. У новіших працях простежується еволюція образу Голмса: від раціонального аналітика до складнішої постаті, де поєднуються наука, інтуїція та елементи театральності. Douglas Kerr зазначає, що для Конан-Дойла наука була не лише раціональною практикою, а й частиною культурної уяви (Kerr, 2013).[6] Це свідчить про поступове ускладнення художньої структури текстів і зростання ролі позанаукових елементів. Важливим є також застосування концепцій філософії науки до аналізу методів Голмса. Зокрема, Joseph V. Kadane інтерпретує мислення детектива через призму байєсівської логіки, розглядаючи розслідування як процес імовірнісного оновлення знань (Kadane, 2010).[7] Це дозволяє трактувати “науку дедукції” як гібридну модель, що поєднує строгі та евристичні підходи.

Джеймс О'Браєн у праці *The Scientific Sherlock Holmes: Cracking the Case With Science and Forensics* (2012) подає огляд численних способів, у які реальна наука входить у світ Голмса. [8] Наука в цьому циклі розробляється, фільтрується і навіть передбачається; згадуються її найважливіші постаті вікторіанської епохи, а її значення підкреслюється як магнітна сила, що приваблює читача. У своєму аналізі правильності наукових тверджень у пригодах Голмса О'Браєн вдається до практики, подібної до тієї, яку ми вже спостерігали у Ганса: він порівнює твердження Голмса та його криміналістичні методи з реальними науковими фактами й процедурами. Водночас огляд О'Браєна не оминає і помилок Голмса. Він звертає увагу на неправильне використання метеорологічного поняття в «*The Boscombe Valley Mystery*» (1891–1892). У цій історії Голмс називає показник барометра у двадцять дев'ять «дуже високим», тоді як будь-який вікторіанець знав би, що це насправді дуже низьке значення. Очевидно, що звернення до так званої «гри шерлокіанців» свідчить: ані бездоганність наукових тверджень

у каноні Шерлока Голмса, ані їхня відповідність реальності не були головним інтересом Конан-Дойла. Отже, якщо вплив науки не полягає у прямій відповідності наукових тверджень, його варто шукати деінде.

Полісемічна природа літератури не дозволяє досліджувати вплив науки в «лабораторних» умовах: будь-який такий вплив неминуче зливається з іншими чинниками й кристалізується разом із ними. З праць, таких як *Counter-History of Crime Fiction* (2007) Мауріціо Аскарі та *How Sherlock Pulled the Trick: Spiritualism and the Pseudo-Scientific Method* (2021) Браяна МакКаскі, постає, що наука, псевдонаука і різні форми віри разом ускладнювали як вікторіанський світогляд, так і самі історії про Голмса. Що ж тоді залишається від «наукової» привабливості цих оповідань? Браян МакКаскі пропонує таке тлумачення: виступи Голмса «інсценують науку». З погляду МакКаскі, «науковість» методу Голмса є ефектом, створеним самим текстом, своєрідною виставою, «шоу», яке не витримує зіткнення з реальністю, але здатне успішно видавати себе за науку в уяві некритичного читача. Дослідження МакКаскі, яке взагалі не визнає цієї цілісності, пропонує інший ключ до розуміння здібностей детектива: не сцієнтизм його творця, а радше псевдонаукові та релігійні уявлення. [5]

Стівен Керн у своєму аналізі різних літературних репрезентацій причинно-наслідкових зв'язків підсумовує те, що він називає галілеєво-ньютонівським баченням світу, такими принципами:

1. детермінізм («причина с завжди веде до наслідку е»),
2. передбачуваність (доведена до крайності в образі демона Лапласа),
3. неперервність (у ланцюгу причин і наслідків немає розривів),
4. об'єктивність («знання причин фізичної поведінки [...] є об'єктивним»),
5. візуалізованість (мікрорівень можна уявити через макрорівень). [9]

У подальшому розвитку жанру вже не божественне осяяння вважається джерелом проникливості персонажа, а форма досконалої раціональності, поєднаної з повним знанням, а також із передбачуваністю та взаємопов'язаністю самого світу. Однак, хоча воля Бога, здається, і була усунена зі світу Голмса, наука й псевдонаука, об'єднані цією ключовою ідеєю жорсткої причинності, продовжують впливати на метод детектива. Як зауважив Аскарі, «ми схильні вважати позитивізм тріумфом наукового методу та матеріалістичного підходу до реальності, але ця культурна фаза була амбівалентною, поєднуючи зацікавлення духовним і окультним», часто розглядуваним як невід'ємну частину матеріального світу. Для Аскарі витоки детективного оповідання лежать не в конкретній епістемології, а в поєднанні захоплення таємницею з її розв'язанням у вигляді пояснення. Ця суперпозиція намірів знаходить своє раннє відображення ще в грецькій

трагедії (наприклад, *Едін-цар*), де публіка, прагнуча загадки, вже знає її розв'язок завдяки традиції, але отримує задоволення від майстерного, поступового розкриття подій. Автор вказує на епізод у Вітрувії, де Архімед викриває шахрая-ювеліра, використовуючи свій знаменитий принцип. Він вбачає тут ранній зв'язок між науковим аспектом «відкриття нової істини» та поліцейсько-героїчною рисою «відновлення справедливості», що, на думку критика, нагадує християнські оповіді XVII століття про викриття фальшивого дива. [10]

Таким чином, у контексті Голмса наука слугує не абсолютним знанням, а інструментом для структурування сюжету, де істина та справедливість завжди мають тріумфувати. А що, як Дойл, створюючи оповідання, в яких виняткова особистість є відкривачем істин, фактично реалізовував літературну версію цього імпліцитного «ньютонівсько-менделівського» постулату у своєму уявленні про науку? Це узгоджується з поглядом Найта щодо вікторіанської довіри до наукового методу як нового джерела посилення індивідуальної сили. [11] Існує світ речей поза персонажем, цей світ має в собі вписану істину, а роль виняткової особистості полягає у її відкритті, перевершуючи хибні уявлення оточуючих, як святий, що викриває фальшиве чудо. Цей аргумент може бути застосований і до Голмса, створюючи потенційний тривалий зв'язок між наукою, псевдонаукою та релігією у їхніх нарративних рамках.

Фікціональність детективної прози, можливо, знаходить зв'язок із науковою фантастикою саме у сенсаційній та риторично насиченій проекції ідеї науки. Ключове питання полягає у «дозуванні» раціональності в цьому поєднанні. У цьому контексті слова Дарко Сувіна про наукову фантастику частково збігаються з ідеєю про доступність і однаково застосовні до детективної прози, яку ми розглядали дотепер. На його думку, новаторські елементи наукової фантастики не обов'язково повинні відповідати «реальним можливостям» світу, у якому пише автор, достатньо, щоб вони були «ідеально можливими» у сенсі «концептуальної або мислимої можливості, передумови якої не є внутрішньо суперечливими ні самі по собі, ні у своїх наслідках». Існування болотної гадюки є абсурдним у нашому світі, проте воно все ж можливе заради *Mystère Expliqué*, якщо призупинити критичне судження і утриматися від надмірних запитань. Більше того, як ми вже зазначали з Роненом, на відміну від погляду Сувіна, навіть ті моменти, у яких література пропонує нам неможливе, є не лише допустимими варіантами, а й цікавими з точки зору досліджень художньої прози. [12]

Варто зазначити, що проблематика науковості у детективному жанрі досліджувалася в роботах, присвячених історії криміналістики, літературо-

знавству та культурології. Значна увага приділяється ролі логіки, дедукції та раціонального мислення у формуванні образу детектива. Водночас питання псевдонауки розглядається переважно в контексті історії науки XIX століття. Однак комплексний аналіз їхнього поєднання в художньому тексті залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює наукову новизну даного дослідження.

Метою статті є дослідити механізми поєднання науки і псевдонауки у творах про Шерлока Голмса та обґрунтувати їхню функціональну роль, здійснити аналіз особливостей взаємодії наукових і псевдонаукових елементів у циклі творів про Шерлок Голмс та з'ясування їхньої ролі у формуванні детективного методу і художнього світогляду, репрезентованого Артуром Конан-Дойлом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні гуманітарні дослідження дедалі частіше звертаються до проблеми співвідношення науки та псевдонауки в культурі. Особливо показовим у цьому контексті є детективний жанр, який історично формувався на перетині раціонального мислення та популярних уявлень про науку. Цикл творів Артура Конан-Дойла про Шерлока Голмса є одним із найбільш впливових прикладів такої взаємодії. Він не лише популяризує науковий підхід до пізнання, а й відображає інтелектуальні обмеження та уявлення своєї епохи. Цикл детективних творів *Sherlock Holmes stories*, створений Артуром Конан-Дойлом, репрезентує унікальне поєднання наукового раціоналізму та псевдонаукових уявлень, характерних для інтелектуального середовища кінця XIX століття. Проведений аналіз дозволяє системно розкрити механізми такого поєднання та обґрунтувати його функціональну роль у художньому тексті.

Ключовим носієм наукового дискурсу у творах є Шерлок Голмс, який постає як втілення емпіризму, логіки та аналітичного мислення. Його діяльність базується на:

- системному спостереженні;
- індуктивно-дедуктивних методах;
- експериментальному підтвердженні гіпотез.

У повісті «Етюд у багряних тонах» (*A Study in Scarlet*) описано використання хімічного аналізу для ідентифікації крові, що відповідає реальним науковим пошукам у галузі криміналістики того часу. Аналогічно, в оповіданні «Пістрява стрічка» *The Adventure of the Speckled Band* демонструється спроба раціонального пояснення загадкових явищ через природні причини. Аналіз текстів засвідчує, що Конан-Дойл формує модель «наукового героя», який мислить у категоріях доказовості та причинно-наслідкових зв'язків. Це дозволяє зробити висновок про свідому

популяризацію наукового методу в масовій літературі. Поряд із науковими підходами, у текстах простежується використання концепцій, що нині належать до псевдонауки:

- фізіогноміка (визначення характеру за зовнішністю);
- френологія (зв'язок психічних рис із формою черепа);
- гіперболізована дедукція як універсальний інструмент пізнання.

Ці ідеї були поширеними у добу Victorian era і сприймалися як частина наукового знання. Зіставлення тексту з історією науки показує, що Конан-Дойл відтворює не лише перевірені знання, а й популярні інтелектуальні практики своєї епохи. Це свідчить про відносність межі між наукою і псевдонаукою в історичному контексті.

Цикл детективних творів про Шерлока Голмса, створений Артуром Конан-Дойлом, є показовим прикладом синтезу наукового знання кінця XIX століття та художньо трансформованих, інколи псевдонаукових уявлень. Такий симбіоз забезпечує переконливість оповіді й водночас підсилює її драматизм. Передусім у творах простежується активне використання автором досягнень сучасної науки, зокрема хімії, медицини та криміналістики. У повісті «Етюд у багряних тонах» детектив застосовує хімічний реактив для виявлення слідів крові, що відображає реальні наукові пошуки у сфері судової експертизи. Подібним чином у романі «Знак чотирьох» представлено знання з токсикології та принципи логічного аналізу, які формують основу так званого дедуктивного методу Голмса. У цих випадках автор спирається на актуальні для свого часу наукові відкриття, популяризуючи їх у художній формі. Водночас значна частина зображених методів має ознаки псевдонауковості або художнього перебільшення. Зокрема, у «Етюд у багряних тонах» точність визначення крові подається як абсолютна, хоча на практиці того часу подібні аналізи не могли гарантувати безпомилковий результат. Аналогічно, у «Знаку чотирьох» (*The Sign of Four*) опис екзотичних отрут і способів їх застосування часто не має достатнього наукового підґрунтя, а висновки детектива щодо походження чи соціального статусу персонажів виглядають надмірно категоричними. Особливо виразним є поєднання раціонального й псевдонаукового у повісті «Собака Баскервілів» (*The Hound of the Baskervilles*). З одного боку, «надприродне» явище отримує цілком матеріальне пояснення (використання фосфору для створення ефекту світіння), що відповідає науковому мисленню. З іншого — автор перебільшує фізіологічний вплив страху, зображуючи його як майже безпосередню причину смерті, що не відповідає реальним медичним уявленням. Псевдонаукові елементи ще більш очевидні в оповіданні «Пістрява стрічка», де фігурує «натренована» отруйна змія. Сучасна зоологія заперечує можливість настільки складної керованої

поведінки плазунів, а швидкість дії отрути також значно перебільшена. Подібні мотиви демонструють, як автор використовує наукову лексику для створення ілюзії достовірності. В оповіданні «Срібний» (*Silver Blaze*) простежується інший аспект: логічні висновки Голмса ґрунтуються на реальних спостереженнях (зокрема, відсутність реакції собаки), однак сам процес дедукції подається як майже безпомилковий і миттєвий, що є художнім ідеалізуванням наукового мислення.

Науковий дискурс є однією з ключових складових художньої системи циклу творів Артура Конан-Дойла про Шерлока Голмса. Саме завдяки активному залученню елементів наукового мислення, логіки та емпіричних методів ці тексти набувають особливої переконливості та формують новий тип детективного нарративу, в центрі якого — раціональне пізнання світу. Передусім, науковий дискурс у творах реалізується через образ Sherlock Holmes, який виступає носієм специфічного типу мислення. Його підхід до розслідування злочинів базується на принципах, характерних для наукового методу: спостереження, аналізу, висунення гіпотез і їх перевірки. Голмс не просто інтерпретує факти, а вибудовує причинно-наслідкові зв'язки, що дозволяє реконструювати події з високим ступенем точності. Важливою складовою наукового дискурсу є використання спеціалізованих знань. У повісті «Етюд у багряних тонах» описано застосування хімічного аналізу для визначення крові, що відображає реальні наукові пошуки у сфері криміналістики кінця XIX століття. В інших творах Голмс застосовує аналіз попелу, слідів, текстилю та почерку, що відповідає становленню судової експертизи як окремої галузі знання.

У детективному циклі Артура Конан-Дойла образ Шерлока Голмса значною мірою ґрунтується на ідеї виняткової ефективності дедуктивного методу. Водночас аналіз окремих творів свідчить, що цей метод у художньому світі автора зазнає суттєвої гіперболізації, що віддаляє його від реальних принципів наукового мислення. Показовим є вже перший твір — «Етюд у багряних тонах», де Голмс із першої зустрічі робить висновок про військове минуле доктора Ватсона та його службу в Афганістані. Ланцюг міркувань, який він згодом пояснює, формально базується на спостереженні, проте подається як миттєвий і безпомилковий акт пізнання. У реальній науковій практиці подібні висновки мали б імовірнісний характер і потребували б додаткової перевірки. У оповіданні «Блакитний карбункул» (*The Adventure of the Blue Carbuncle*) гіперболізація проявляється через аналіз одного предмета — капелюха. На основі його стану Голмс реконструює соціальний статус, інтелектуальний рівень і навіть особисті обставини власника. Хоча такі міркування мають певне емпіричне підґрунтя, їхня категоричність і широта узагальнень значно перевищують

межі науково обґрунтованих висновків. Схожий прийом використано в оповіданні «Срібний» (*Silver Blaze*), де ключовим доказом стає «негативний факт» — відсутність реакції собаки. Голмс трактує це як однозначне свідчення причетності знайомої тварині особи. Такий підхід демонструє логічну винахідливість, однак ігнорує альтернативні пояснення, що суперечить принципу наукової перевірюваності гіпотез. В оповіданні «Червона ліга» (*The Red-Headed League*) детектив, спираючись на мінімальний набір ознак (поведінка персонажа, деталі одягу, місце роботи), розкриває складну злочинну схему. Тут дедукція набуває рис інтуїтивного прозріння, оскільки проміжні етапи перевірки гіпотез майже відсутні, а висновки подаються як остаточні. Ще одним прикладом є оповідання «Танцюючі чоловічки» (*The Adventure of the Dancing Men*), у якому Голмс здійснює дешифрування символічного письма. Попри те, що використаний принцип частотного аналізу відповідає реальним науковим методам криптографії, швидкість і точність розв'язання задачі істотно перебільшені, що створює ілюзію легкості складного аналітичного процесу. У романі «Знак чотирьох» гіперболізація дедукції проявляється у здатності Голмса відтворювати детальний маршрут пересування злочинців за незначними матеріальними слідами (попіл, відбитки, дрібні деталі середовища). У межах художнього тексту такі висновки виглядають переконливо, однак з позицій наукової методології вони залишаються лише гіпотетичними. Оповідання «Людина з розсіченою губою» (*The Man with the Twisted Lip*) демонструє ще один аспект — швидке викриття подвійної ідентичності персонажа. Голмс майже миттєво відкидає альтернативні версії та доходить правильного висновку, що підкреслює художню ідеалізацію дедуктивного процесу.

Отже, гіперболізація дедуктивного методу в циклі про Шерлока Голмса виявляється у кількох ключових рисах: миттєвості мислення, категоричності висновків, мінімізації ролі перевірки гіпотез та ігноруванні ймовірнісного характеру знання. Така інтерпретація дедукції виконує важливу естетичну функцію, формуючи образ героя як уособлення раціонального інтелекту, проте водночас віддаляє його від реальних наукових практик, наближаючи до сфери художньої умовності. Насправді його підхід поєднує дедуктивні та індуктивні елементи: від окремих фактів він переходить до загальних висновків, що є характерним для наукового пізнання. Водночас у художньому тексті дедукція часто гіперболізується, що створює ефект інтелектуальної винятковості героя. Науковий дискурс у творах тісно пов'язаний із культурним контекстом Victorian era, який характеризувався стрімким розвитком науки і техніки. Саме в цей період формується віра в раціональне мислення як універсальний інструмент

пізнання світу. Образ Голмса відображає ці тенденції, виступаючи символом «нової людини» — аналітика, що керується фактами, а не інтуїцією чи традицією. Водночас науковий дискурс виконує і важливу художню функцію. Він формує стиль оповіді, який поєднує точність і логічність із динамікою детективного сюжету. Деталізовані описи експериментів і спостережень створюють ілюзію наукової об'єктивності, навіть якщо окремі методи подано у спрощеному або перебільшеному вигляді. Завдяки цьому досягається баланс між науковістю і доступністю, що сприяє популярності творів. Крім того, науковий дискурс у творах про Голмса має значний вплив на формування масових уявлень про науку. Він утверджує ідею, що будь-яка проблема може бути розв'язана за допомогою логіки та аналізу. Такий підхід сприяє популяризації науки, але водночас може формувати спрощене уявлення про її можливості та межі.

У творах про Шерлока Голмса, створених Артуром Конан-Дойлом, поєднання наукового знання з художньо трансформованими або псевдонауковими уявленнями простежується не лише в найбільш відомих текстах, а й у низці інших оповідань. Це свідчить про системний характер такого підходу. У оповіданні «Жовте обличчя» (*The Yellow Face*) Голмс намагається застосувати дедуктивний метод до соціально-психологічної ситуації. Науковим тут є прагнення до логічного аналізу поведінки людини, однак псевдонауковість проявляється у надмірній впевненості в універсальності дедукції: герой доходить хибного висновку, що демонструє обмеженість його «методу», попри його подання як майже безпомилкового.

В оповіданні «Блакитний карбункул» (*The Blue Carbuncle*) використовується елемент матеріального аналізу (дослідження капелюха як джерела інформації про власника). Це має підґрунтя у спостереженні та емпіричному мисленні, проте висновки Голмса про соціальний статус, звички та інтелект людини на основі одного предмета виглядають перебільшеними й наближаються до псевдонаукових узагальнень. У «П'ять апельсинових зернят» (*The Five Orange Pips*) поєднуються знання про таємні організації та елементи історичної реальності. Науковість проявляється у спробі раціонально пояснити ланцюг подій, тоді як псевдонауковість — у фаталістичному забарвленні сюжету та майже містичній невідворотності покарання, що не має чіткої раціональної аргументації. Цікавим є приклад із «Людина з розсіченою губою» (*The Man with the Twisted Lip*), де використано соціологічні спостереження щодо життя лондонських низів. Науковим можна вважати опис соціального середовища та поведінкових моделей, однак псевдонауковість проявляється у спрощеному трактуванні можливості повного перевтілення людини й тривалого приховування її справжньої ідентичності без викриття. У «Долині страху» (*The Valley of*

Fear) простежується використання криптографії та таємних кодів. Це відповідає реальним практикам шифрування, однак швидкість і легкість, з якою Голмс розкодує складні повідомлення, є художнім перебільшенням і створює ілюзію майже інтуїтивного осягнення закономірностей. В оповіданні «Танцюючі чоловічки» (*The Dancing Men*) представлено приклад криптоаналізу. Науковий аспект полягає у використанні частотного аналізу символів — реального методу дешифрування. Водночас псевдонауковість проявляється у спрощеності процесу: складне завдання подається як швидко вирішуване без значних похибок чи альтернативних варіантів. У «Червоній лізі» (*The Red-Headed League*) Голмс застосовує логічний аналіз для викриття злочинної схеми. Науковість тут пов'язана з причинно-наслідковим мисленням, однак псевдонауковість полягає у надмірній інтуїтивності висновків, коли мінімальні факти ведуть до складної і точної реконструкції злочину. Оповідання «Картонна коробка» (*The Cardboard Box*) демонструє використання знань із анатомії та медицини. Проте емоційні та психологічні висновки, зроблені на основі фізичних доказів, часто подаються як однозначні, що наближає їх до псевдонаукових інтерпретацій.

Таким чином, у ширшому корпусі творів про Шерлока Голмса можна спостерігати повторювану модель: автор активно інтегрує сучасні наукові ідеї (криміналістика, хімія, криптографія, соціологія), але водночас художньо спрощує, гіперболізує або їх. Це створює специфічний ефект «наукової достовірності», який, однак, не завжди відповідає реальним можливостям науки, і саме в цьому полягає сутність поєднання наукового та псевдонаукового в аналізованому циклі.

Отже, у циклі про Шерлока Голмса наукові елементи виконують функцію підвищення правдоподібності, тоді як псевдонаукові — забезпечують сюжетну напругу та ефектність. Такий баланс між достовірністю і вигадкою відображає не лише рівень розвитку науки кінця XIX століття, а й прагнення автора створити новий тип детективного героя, який уособлює віру в силу раціонального пізнання, навіть якщо воно інколи набуває рис художньої гіперболи. Крім того, науковий дискурс у творах Артура Конан-Дойла є багаторівневим явищем, яке поєднує пізнавальну, культурну та художню функції. Через образ Шерлока Голмса автор не лише відображає досягнення науки своєї епохи, а й активно формує ставлення до неї у свідомості читачів. Це дозволяє розглядати даний цикл як важливий елемент популяризації наукового знання в масовій культурі.

Висновки. Отже, твори про Шерлока Голмса є прикладом свідомого симбіозу науки та псевдонауки, де наукові знання і методи служать основою

достовірності, а псевдонаукові елементи підкреслюють художню унікальність і створюють культовий образ детектива. Поєднання реальних наукових методів із художньо перебільшеними або малоймовірними елементами створює у читача відчуття наукової достовірності, одночасно підтримуючи інтригу і захопливість сюжету. Такий симбіоз дозволяє Конан-Дойлу формувати образ Голмса як «ідеального мислителя», що поєднує раціональне пізнання і інтуїтивне прозріння. Аналіз циклу творів про Шерлока Голмса показує, що Артур Конан-Дойл свідомо поєднує наукові та псевдонаукові елементи для формування унікального художнього світу. Наукові елементи забезпечують логічну основу детективного сюжету, псевдонаукові — підсилюють драматизм та привабливість історій. В серії про Шерлока Голмса для підсилення драматичності характерними є художнє перебільшення точності і швидкості дедукції, створення «майже надлюдських» можливостей героя, використання малоймовірних або екзотичних деталей (отрути, світлові ефекти, поведінка тварин), ідеалізація наукових методів та ігнорування ймовірного характеру знання, що наближає їх до псевдонауки. У той же час, наукові елементи відображають високий рівень досягнень криміналістики, хімії, медицини та криптографії кінця XIX — початку XX ст., використання спостереження, емпіричного аналізу та логічного мислення як основи дедуктивного методу Голмса. Системне поєднання науки і псевдонауки демонструє естетичну стратегію автора та відображає культурні уявлення про науку кінця XIX століття.

Література

1. Conan Doyle A., A Gaudy Death: Conan Doyle tells the True Story of Sherlock Holmes's End, in *The final adventures of Sherlock Holmes: completing the canon.* – London; Warner, 1993. - pp. 189-190.
2. Snyder, L. J. (2004). *Sherlock Holmes: Scientific Detective.*
3. *The Holmesian Logician* (2020). Synthese.
4. Clausson, N. (2005). *Degeneration, Fin-de-Siècle Gothic, and the Science of Detection.*
5. McCuskey, B. (2021). *How Sherlock Pulled the Trick: Spiritualism and the Pseudoscientific Method.*
6. Kerr, D. (2013). *Conan Doyle: Writing, Profession, and Practice.*
7. Kadane, J. B. (2010). *Bayesian Thought in Early Modern Detective Stories.*
8. O'Brien J., *The Scientific Sherlock Holmes: Cracking the Case With Science and Forensics* (2012)
9. Kern S., *A Cultural History of Causality: Science, Murder Novels, and Systems of Thought*, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2004, pp. 360, 362, 366.
10. Ascari M., *A Counter-history of Crime Fiction*, Cit., p. 44.
11. Knight S. *Form and Ideology in Crime Fiction.* — London: Macmillan, 1980.

12. Suvin D., The State of the Art in Science Fiction Theory: Determining and Delimiting the Genre, in Science Fiction Studies, Vol. 6, No. 17., March 1979. < <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/17/suvin17.htm> > 27/06/2024

13. Conan Doyle A., The Complete Sherlock Holmes. Ware : Wordsworth Editions, 2007. 1392 p.

14. Conan Doyle A., The Memoirs of Sherlock Holmes. Oxford : Oxford University Press, 2009. 320 p.

References:

1. Conan Doyle A., A Gaudy Death: Conan Doyle tells the True Story of Sherlock Holmes's End, in The final adventures of Sherlock Holmes: completing the canon. – London; Warner, 1993. - pp. 189-190.

2. Snyder, L. J. (2004). Sherlock Holmes: Scientific Detective.

3. The Holmesian Logician (2020). Synthese.

4. Clausson, N. (2005). Degeneration, Fin-de-Siècle Gothic, and the Science of Detection.

5. McCuskey, B. (2021). How Sherlock Pulled the Trick: Spiritualism and the Pseudoscientific Method.

6. Kerr, D. (2013). Conan Doyle: Writing, Profession, and Practice.

7. Kadane, J. B. (2010). Bayesian Thought in Early Modern Detective Stories.

8. O'Brien J., *The Scientific Sherlock Holmes: Cracking the Case With Science and Forensics* (2012)

9. Kern S., A Cultural History of Causality: Science, Murder Novels, and Systems of Thought, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2004, pp. 360, 362, 366.

10. Ascari M., A Counter-history of Crime Fiction, Cit., p. 44.

11. Knight S. Form and Ideology in Crime Fiction. — London: Macmillan, 1980.

12. Suvin D., The State of the Art in Science Fiction Theory: Determining and Delimiting the Genre, in Science Fiction Studies, Vol. 6, No. 17., March 1979. < <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/17/suvin17.htm> > 27/06/2024

13. Conan Doyle A., The Complete Sherlock Holmes. Ware: Wordsworth Editions, 2007. 1392 p.

14. Conan Doyle A., The Memoirs of Sherlock Holmes. Oxford : Oxford University Press, 2009. 320 p.

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026